

Сухомлин Т. С.,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

ЗДІЙСНЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО КОНТАКТУ: ПРАГМАТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ

У статті розглядаються питання національної специфіки мовленнєвого спілкування у процесі вивчення іноземних мов у вищих навчальних закладах, визначаються принципи міжкультурного контакту при підготовці фахівців.

Ключові слова: міжкультурний контакт, комунікація, мовленнєве спілкування, мовна особистість, національна специфіка.

В статье рассматриваются вопросы национальной специфики речевого общения в процессе изучения иностранных языков в высших учебных заведениях, определяются принципы межкультурного контакта при подготовке специалистов.

Ключевые слова: межкультурный контакт, коммуникация, речевое общение, языковая личность, национальная специфика.

The issues concerning national specificity of speech dialogues in foreign language teaching process at higher educational establishments are considered in the article. The basic principles of inter-cultural contact in the process of training are determined.

Key words: inter-cultural contact, communication, speech dialogue, language personality, national specificity.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Протягом розвитку людства у кожного народу склалися свої правила поведінки, стереотипи спілкування і правила ведення бесіди в різних ситуаціях мовленнєвого спілкування, що знайшли відображення в мовних знаках. Якщо перефразувати це в термінах семіотики, для людського спілкування важливою є не семантика, а прагматика висловлювання. Недостатнє усвідомлення важливості прагматичного компоненту в спілкуванні, незнання основних правил мовленнєвої поведінки, невміння грамотно поводити себе в тій чи іншій мовленнєвій ситуації часто призводять до парадоксів мовленнєвого спілкування: людина, використовуючи іноземну мову, час від часу відчуває повну неспроможність до здійснення мовленнєвої взаємодії з іншими членами мовного колективу. Людські стосунки є невід'ємною частиною картини світу, вони національно відрізняються між собою. Інакше кажучи, для того, щоб спілкування відбулося і було ефективним, в акті комунікації слід дотримуватися великої кількості соціально значущих позицій, тобто усіх прийнятих у даному соціумі норм мовленнєвої поведінки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Феномен міжкультурного контакту був і залишається предметом вивчення філософів, культурологів, лінгвістів, літературознавців, мистецтвознавців, соціологів, психологів, педагогів, які досліджували різні його аспекти, зокрема такі, як: як загальнолюдську реальність, форму людської свідомості та самосвідомості (М. Бахтін, М. Бубер та ін.); природу діалогу та діалогічність мислення (В. Біблер, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, О. Соколов та ін.); рольову взаємодію у діалогічній комунікації (А. Добрович, В. М'ясищев, Я. Яноушек та ін.); особливості, структуру та функції діалогу (М. Бахтін, М. Біблер, В. Кучинський та ін.). Однак, широке коло питань, що стосуються міжкультурного контакту у процесі вивчення іноземних мов, ще залишається недостатньо дослідженим у науковій літературі.

Зважаючи на **актуальність проблеми**, що підіймається, **метою статті** є: розглянути важливість використання методів міжкультурного контакту у процесі вивчення іноземних мов у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Е. Сепір стверджує, що мова не існує поза культурою, тобто поза соціально наслідуваною сукупністю практичних навичок та ідей, які характеризують спосіб життєдіяльності людей [4, с. 185]. Саме така форма комунікації, різноманітна в різних культурах і в той же час, стереотипна для кожної конкретної культури, створює неабияку проблему при вивченні нової мови та особливості спілкування з носієм нової культури.

Мовленнєві форми не створюються в мовленні заново; готовий набір прагматичних кліше вже існує в кожній мові. Засвоєння стереотипних послідовностей продовжується усе життя суб'єкта, в цьому частково і полягає їхня теоретична значущість, оскільки вони своєрідним чином синтезують індивідуальні властивості кожної людини та особливості культури. Спілкуючись, кожна людина обирає чітку мовленнєву одиницю залежно від соціолінгвістичних і лінгвістичних ознак комунікантів та обставин спілкування. Наявність стандартних правил мовленнєвої поведінки для всіх членів етнокультурної спільноти має соціальне, культурне, психологічне та комунікативне значення. Середовище спілкування для студентів, які вивчають іноземну мову, є одним із найважливіших факторів їхньої комунікативної та професійної компетенції, в якій вони реалізуються в новій для себе якості «вторинної» мовної особистості. Оскільки форми виконання однотипних дій у різних народів часто відрізняються, то при вивченні мови і культури, яку передає певна етноспільнота, індивіду слід засвоїти і цей соціально стереотипізований досвід.

Спілкування відбувається за допомогою вербальних комунікативних одиниць, лексично дотичних, інтонаційно оформлених висловлювань. Говоріння, в свою чергу, у зв'язку з певними шаблонами побуту сприяє створенню цілих завершених шаблонних фраз.

Завдяки формулам мовленнєвого спілкування носії мови легко розуміють стосунки між різними людьми. Іноземці ж не розуміють, якщо не знають змісту даного культурного знаку, чи він для них є інформативно значущим. На нашу думку, цілеспрямоване вивчення знаків мовленнєвого спілкування має відбуватися протягом усього періоду навчання студентів-філологів.

Серед знакових, мовних систем окреме місце посідають ті, що являють собою не стільки систему спілкування, скільки систему поведінки різних людей. Існують деякі ситуації, в яких індивід має неодмінно діяти так чи інакше: подякувати за послугу, залишаючи приміщення – попрощатися і т. д..

Засвоєння норм мовленнєвого спілкування викликає для людини, яка вивчає іноземну мову, певні труднощі. *По-перше*, є підстави стверджувати, що оскільки мовленнєве спілкування – це так званий аспект щоденної поведінки, то воно обов'язково повинно засвоюватися уже в перші періоди соціалізації особистості в межах нерідної для неї культури. *По-друге*, якщо володіння правилами мовленнєвого спілкування за зазначеною вище причиною реалізуються на рівні автоматизму, то норми мовленнєвого спілкування рідної мови превалюють в свідомості носія і накладають відбиток на поведінку – мовленнєву і немовленнєву – індивіда, якщо йому доводиться жити в умовах інокультури. *По-третє*, як відомо, мова функціонує не лише для окреслення інформації, якою обмінюються учасники в процесі комунікативного акту, але й для передачі змісту свідомості (уявлення про добро / зло, правильне / неправильне і т. д.), характерного членам мовного та культурного колективу.

Наприклад, в сучасній англійській мові немає двох різних займенників «ти» і «ви». До собаки та кішки, короля і королеви, будь-якої людини англійці звертаються однаково – «you». В США привітання одне, майже універсальне – коротке «Hi!». В Україні формула, яку має обрати студент, залежить від того, з ким він, зокрема, прощається. Викладачу неможна сказати «Привіт!», «Побачимось!», як зазвичай говорять студенти один одному, тому що це не відповідає стосункам між викладачем і студентом, це не може бути основою нормативного спілкування. Розмовляючи іноземною мовою, слід враховувати певну ситуацію спілкування, його тональність, характер стосунків із співрозмовником. Звичайно, слід також враховувати соціальний статус, вік, рівень освіти і т. д.

Тому ми розділяємо точку зору П. В. Сисоєва щодо того, що під час вивчення іноземної мови у вищих освітніх закладах студенти мають вирішувати певні культурознавчі завдання, а саме:

- тренуватися у зборі, систематизації, узагальненні та інтерпретації
- культурознавчої інформації;
- намагатися оволодіти стратегіями культурознавчого пошуку та
- способами інтерпретації культурних явищ і подій;
- прагнути розвинути полікультурну комунікативну компетенцію, яка
- допомагатиме їм орієнтуватися у різних міжкультурних ситуаціях;
- формувати та поглиблювати власне свої уявлення про специфічні
- розбіжності в різних культурах;
- брати участь у творчих роботах культурознавчого та комунікативно-пізнавального характеру [5, с. 136].

Крім того, у своєму дисертаційному дослідженні щодо концепції мовної полікультурної освіти П. В. Сисоєв пропонує ще два методичних принципи навчання культури через мову і навпаки: принцип культурної варіативності та принцип культурної рефлексії. Ці принципи було покладено автором в основу розробки п'яти типів культурознавчих завдань, метою яких є полікультурний розвиток студентів засобами іноземної мови:

- визнання себе полікультурним суб'єктом у рідному середовищі;
- розуміння факту існування різних рівнозначних культур;
- виявлення студентами соціокультурних подібностей і розбіжностей
- між представниками різних культурних груп;
- визначення студентом свого місця, ролі і значущості в діалозі культур;
- ініціація та участь у діях, спрямованих проти культурної агресії,
- культурної дискримінації та культурного вандалізму [5, с. 239].

Таке нагромадження методичних принципів свідчить, що залучення студентів до оволодіння культурознавчими знаннями сприяє визнанню кожним учасником навчального процесу своєї особистості як носія певної національної культури, і в той же час, громадянина світу, готового до відкритого спілкування з носіями іншої культури.

Водночас, емпіричне дослідження Р. П. Мілруда показало, що студенти далеко не завжди є експертами у своїй рідній культурі. Інформація про свою культуру майже не представлена в навчальних посібниках з іноземної мови, тоді як, на думку вченого, «без знання рідної культури студент не може бути повноцінним суб'єктом діалогу культур» [3, с. 19].

Подібна ситуація спостерігається і в Україні, де до навчання англійської мови часто залучаються автентичні посібники, видані за кордоном; звичайно, вони не вміщують весь обсяг інформації про нашу країну та її культуру. Мета вищої освіти сьогодення – забезпечити студента якомога повнішою інформацією про свою країну, її культуру, способи життя, переваги національної системи освіти. У такій ситуації викладач має доповнювати автентичний посібник додатковими матеріалами з вітчизняних джерел, виступаючи при цьому в ролі «популяризатора» української системи освіти, культури, її кращих здобутків тощо.

У своєму дослідженні П. В. Сисоєв закликає до розширення соціокультурного простору студентів, вважаючи, що навчання культури країни, мова якої вивчається, «може створити сприятливі умови для культурного самовизначення особистості, якщо воно відбуватиметься за принципом розширення кола типів і видів культур, від близьких і знайомих студенту – до більш віддалених і невідомих» [5, с. 136]. Автор висловлює думку, що, вивчаючи і спостерігаючи за схожістю між рідною та іноземними культурами і спільнотами, студенти зможуть значно розширити свій міжкультурний простір і будуть сприймати своїх іноземних однолітків не як «інших» та «чужих», а як сучасників і співгромадян єдиного світу, об'єднаних спільними цінностями, інтересами, професійною діяльністю, проблемами та шляхами їхнього розв'язання.

Враховуючи вищесказане, нами визначено основні принципи міжкультурного контакту в підготовці майбутнього фахівця:

- людина розглядається як суб'єкт культури, власного життя та індивідуального розвитку;
- освіта розуміється як середовище, що сприяє культурному розвитку, додає життю майбутнього фахівця так званого «культурного змісту»;

– творчість і діалог постають способами існування і саморозвитку майбутнього фахівця в культурно-освітньому просторі.

Висновки. Міжкультурний контакт у вищих навчальних закладах реалізується через кроскультурний компонент іноземної мови. Використання останнього у процесі професійної підготовки фахівців сприятиме розв'язанню таких складних завдань, як підготовка майбутніх фахівців до зростаючих потреб міжнародної мобільності й тіснішої співпраці не лише в галузі освіти, культури, науки, але також у торгівлі та промисловості; сприяння взаємному розумінню, повазі до особистості й культурних відмінностей шляхом більш ефективної міжнародної співпраці, формуванню позитивного ставлення студентів до представників інокультурних груп, бажання брати участь в діалозі та досягати взаєморозуміння з особами етнокультурного простору.

Література:

1. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры / В. С. Библер. – М. : Владос, 1991. – 317 с.
2. Игнатова И. Б. Структура языковой личности в лингводидактическом аспекте / И. Б. Игнатова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі: Міжпредметні зв'язки. – Вип. 13. – Харків, 2008. – С. 54-61.
3. Мильруд Р. П. Порог ментальности российских и английских студентов при соприкосновении культур / Р. П. Мильруд // Иностранные языки в школе. – 1997. – № 4. – С. 17-22.
4. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир. 2-е изд. – М. : Изд. группа «Прогресс», 2001. – 656 с.
5. Сысоев П. В. Концепция языкового поликультурного образования (на примере культурологии США) : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02 / П. В. Сысоев. – М., 2004. – 546 с.